

«НАЛЕЖНА ПРАВОВА ПРОЦЕДУРА» ЯК СИСТЕМНА ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ ВІТЧИЗНЯНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

«DUE PROCESS OF LAW» AS A SYSTEMIC LEGAL CATEGORY OF NATIONAL CRIMINAL PROCEEDING

Циганюк Ю.В.,
кандидат юридичних наук,
адвокат,

Інститут інтелектуальної власності
Національного університету «Одеська юридична академія»

У статті досліджується «належна правова процедура», яка передбачена ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України. Вказана правова категорія аналізується системно, враховуючи її взаємопов'язані елементи та компоненти. Також встановлено її ознаки.

Ключові слова: належна правова процедура, правова процедура, належна процедура, системність правової категорії, кримінальне провадження.

В статье исследуется «надлежащая правовая процедура», которая предусмотрена ст. 2 Уголовно-процессуального кодекса Украины. Указанная правовая категория анализируется системно, учитывая ее взаимно связанные элементы и компоненты. Также установлены ее признаки.

Ключевые слова: надлежащая правовая процедура, правовая процедура, надлежащая процедура, системность правовой категории, уголовное производство.

The concept of «due process of law», provided for the Art. 2 of the Criminal Procedural Code of Ukraine is investigated in the article. Mentioned legal category is analyzed systematically taking into account its interdependent elements and components. Its attributes are also determined.

Key words: due process of law, legal procedure, due process, systemacy of legal category, the criminal proceeding.

Постановка проблеми. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України містить ряд понять та положень, котрі, з метою удосконалення правозастосовної практики слідчих та судових органів, потребують додаткового тлумачення. Одним із них є «належна правова процедура», що вживається в контексті ст. 2 КПК України. Зміст цього поняття ясний та зрозумілий усім. Однак, при більш глибокому осмисленні та філософському розумінні її як системи, виникає ряд суперечностей.

Аналіз останніх досліджень. Питання системності поняття «належна правова процедура» не досліджено. Втім, окремі напрацювання щодо аналізу належної правової процедури як юридичної категорії знаходимо у працях С.С. Аванесова, В.Г. Гончаренка, В.В. Городовенко, Р.Х. Губжокова, Л.А. Душакової, О.П. Кучинської, Н.Г. Муратової, Є.В. П'язіної, Т.В. Соколова, І.Н. Фалалєєва та ін.

Метою статті є встановлення змісту належної правової процедури через призму системності цієї правової категорії.

Виклад основного матеріалу. Стаття 2 КПК України, визначаючи завдання кримінального провадження, встановлює вектор кримінальної процесуальної діяльності. Одним із них є, «...щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [1].

Згадане поняття «належна правова процедура» є системним явищем, комплексність якого можна простежити і з точки зору теорії, встановлюючи особливості поєднання понять «належна процедура» та «правова процедура», і з точки зору з'ясування системності механізму реалізації належної правової процедури в межах кримінального провадження.

Поняття «процедура» (в контексті поняття «правова процедура») використано законодавцем також у назві Параграфу 3 Глави 28 Розділу IV КПК України «Процедура судового розгляду». Попередньо та надалі, посилення у КПК України на поняття «процедура» відсутні. Що ж розуміє законодавець, використовуючи таку правову категорію у змісті КПК України?

Норми КПК України містять наступні схожі поняття «правова процедура», «процес», «провадження», «здій-

снення провадження», «діяльність», «процесуальні дії», «прийняття процесуальних рішень». Змістовне навантаження їх різне, втім, всі вони динамічні, передбачені КПК України та пов'язані із активними діями учасників у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

На думку Т.Ю. Баришпольської, під правовою (юридичною) процедурою варто розуміти систему складених у певній послідовності правових відносин, спрямованих на досягнення правового результату, який може виражатися у формуванні юридичних норм, виникненні або припиненні існування суб'єктів права, попередженні правопорушень або у виникненні, реалізації, зміні чи припиненні певних правовідносин, а також в інших правових наслідках; всі правовідносини, що складають процедуру, є процедурними правовідносинами [2, с. 9].

О.О. Середа визначає поняття правової процедури як нормативно врегульованої певної послідовності дій, пов'язаних цільовим напрямком, що здійснюються в імперативній чи диспозитивній формах, у певні строки, а результати здійснення дій мають юридичну фіксацію [3].

Прийнято вважати, що процедура як загально-соціальне явище є системою, яка:

- орієнтована на досягнення конкретного соціального результату;
- складається з послідовно змінюваних один одним актів поведінки, ступенів діяльності;
- створює модель розвитку, руху якогось явища, що закріплюється на нормативному рівні;
- ієрархічно побудована;
- знаходиться в динаміці, розвитку;
- має складний характер [4, с. 259].

Насамперед, ми говоримо про те, що процедура є певною системою дій, які структурно акумулюються в певну діяльність, тобто якусь соціальну активність взаємодії суб'єкта з навколишнім середовищем, у рамках якої він задовольняє які-небудь свої потреби, досягає мети. Діяльністю можна назвати будь-яку активність суб'єкта, якій він сам надає деякий сенс. Варто розрізнити правову та юридичну діяльність, відповідно можна говорити про

три взаємопов'язаних, але які не є абсолютно тотожними поняттями, – правові процедури та юридичні процедури, які, в свою чергу, корелюють загально родові поняття процедур у праві. Специфікація юридичних процедур визначається суб'єктивним складом – обов'язковим лідируючим учасником таких процедур має бути орган публічного управління, іншими словами – це процедури публічно-правового ряду. Крім того, можна говорити про фактичні (організаційні) процедури, які супроводжують процедури в праві, але прямих юридичних наслідків не тягнуть і при цьому можуть в узагальненому вигляді мати нормативну регламентацію [5].

Відповідно «правова процедура», в межах КПК України, є встановленою кримінальним процесуальним законодавством системою ієрархічно побудованих алгоритмів дій учасників кримінального провадження, моделлю розвитку кримінальних процесуальних відносин.

«Належну процедуру» необхідно тлумачити згідно семантики поняття «належний». «Належний» і як «...який потрібний, необхідний, відповідний», і «...як належне – як те, що треба, повинно бути» [6, с. 117]. Відповідно належною є процедура, яка відповідає чинним правовим нормам у контексті дослідження, – чинній системі кримінального процесуального законодавства, передбаченого ст. 1 КПК України.

На думку С.С. Аванесова, у вченні стародавньої Стої розрізняються три види дій: проступок (αἰσθησια), «прямодія» (Κατ'ῥωσια) і ні те, ні інше. До останнього якраз і відноситься належне (καθηκον) – дія, виконання якої розумно виправдане, відповідає природі та організації людини і, часто, навіть обов'язкова, так як невиконання може бути проступком. Термін «прямодія» означає морально обов'язкові вчинки, дії, що здійснюються «згідно чесноти», виключно за вимогою морального закону. Належне ж, згідно стоїкам, має відношення до загальної організації життя. У найзагальнішому сенсі співвідношення між καθηκον і κατ'ῥωσια можна визначити як відношення «матерії» дії і його «принципу»; воно до деякої міри нагадує співвідношення кантовських гіпотетичного і категоричного імперативів [7, с. 6].

Звідси, «належну правову процедуру» необхідно розуміти як таку, що відповідає нормам кримінального процесуального законодавства; необхідну у зв'язку із порушенням публічних чи приватних інтересів кримінальним правопорушенням; потрібну для охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Встановлюючи зміст «належної правової процедури», можна йти від негативного – вона не повинна порушувати права та свободи особи; суперечити інтересам суспільства та держави; в її межах не повинен застосовуватись необґрунтований процесуальний примус; у ній мають бути відсутні підстави для скасування або зміни процесуального рішення.

З цього випливає, що «належна правова процедура» – ідеал, що відповідає природі людини, дотримання якого є обов'язком та правом кожного учасника кримінального провадження.

Будучи системою, належна правова процедура носить фрагментарний характер. Він проявляється в тому, що кримінальне процесуальне законодавство регулює не абсолютно всі питання провадження по кримінальному правопорушенню. Частина питань врегульована діловою етикою, тактикою ведення справи (наприклад, підготовка стороною свідків до перехресного допиту, тактика перехресного допиту тощо).

Належна правова процедура, що зазначена в ст. 2 КПК України, є макропроцедурою. Вона, будучи системою єдністю, складається із елементів – мікроналежних правових процедур. Ці мікропроцедури є частинами належної правової процедури і можуть бути стадіями кримінального процесу.

Аналізуючи окреслене вище та засновуючись на нормах КПК України, належна правова процедура виконує соціально-значиму мету – реалізацію прав та свобод учасників кримінального провадження.

Висновки. Належна правова процедура має ряд характерних ознак:

1. Вона встановлена кримінальним процесуальним законодавством, у той же час, окремі відносини, в межах кримінального провадження, можуть бути врегульовані моральними, етичними нормами, звичаєм.
2. У неї є цільове призначення, що співпадає зі змістом ст. 2 КПК України «Завдання кримінального провадження». Незважаючи на те, що у ст. 2 КПК України вживається поняття «належна правова процедура», вона є лише одним із структурних елементів завдання кримінального провадження та тісно пов'язана із іншими завданнями, як доповнюючі їх, так і визначаючи їх як своє цільове призначення. Тобто, реалізація кримінального провадження засновується на належній правовій процедурі.
3. Коло осіб, котрі беруть участь у належній правовій процедурі, визначається поняттям «учасники кримінального провадження».
4. Поведінка учасників належної правової процедури завершується прийняттям процесуальних рішень.
5. Чітко визначені строки та місця для реалізації належної правової процедури.
6. Спрямована на подолання перешкод, що стоять на шляху задоволення інтересів учасників кримінального провадження.
7. Своєю реалізацією забезпечує рух інтересів учасників кримінального провадження до цінностей, гарантує їх законне і справедливе задоволення і, таким чином, відображає роль юридичних інструментів і технологій кримінального провадження в загальній системі соціальних інститутів.
8. Є поєднанням самостійного використання особою своїх прав та свобод із правозастосовною практикою правоохоронних органів та суду. Таким чином, належна правова процедура виходить за межі прав і свобод учасника та є способом їх забезпечення.
9. Є системою процесуальних дій учасників кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Барішпольская Т.Ю. Гражданские процесс и процедура (понятие, служебная роль, проблемы теории и практики): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / 12.00.03. – Томск, 1988. – 21 с.
3. Середя О.О. Правова процедура: теоретико-правові засади та практичні виміри: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / О.О. Середя / Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. – К., 2008. – 20 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%9E.%D0%9E.\\$](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%9E.%D0%9E.$)
4. Тарасова А.Г. Юридическая процедура как средство обеспечения реализации прав и свобод человека и гражданина [Текст] / А. Г. Тарасова. // Вестник Волгоградского государственного университета: Серия «Юриспруденция». – 2011. – № 2. – С. 258-265
5. Душакова Л.А. Анализ подходов к пониманию правовой процедуры / Л. А. Душакова // СИСП. – 2011. – № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cyberleninka.ru/article/n/analiz-podhodov-k-ponimaniyu-pravovoy-protsetdury>

6. Словник української мови: в 11 томах. – Том 5, 1974. – 689 с.
 7. Аванесов С.С. К истокам философского учения о ценности: аксиология стоицизма (понятия о добродетели и о надлежащем) // Вестник ТГУ. – 2005. – № 287. – С. 5–8.

УДК 343.152

ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

EXECUTION OF JUDGMENT IN COURSE OF PRE TRIAL INVESTIGATION: THEORY AND PRACTICE

Шевченко Е.В.,

здобувач

Національної академії прокуратури України

Стаття присвячена виконанню рішень суду під час досудового розслідування. Зокрема, визначаються основоположні порядки виконання рішень суду в рамках кримінального провадження. В подальшому, з урахуванням зроблених висновків, розкривається законодавча процедура виконання ухвал суду, постановлених під час досудового розслідування.

Ключові слова: кримінальний процес, виконання судових рішень, виконання ухвали суду під час досудового розслідування, теоретично-законодавчий аналіз, практичний досвід.

Статья посвящена исполнению решений суда в ходе досудебного расследования. В частности, определяются основополагающие порядки исполнения решений суда в рамках уголовного производства. В дальнейшем, с учетом сделанных выводов, раскрывается уже законодательная процедура исполнения решений суда, принятых во время досудебного расследования.

Ключевые слова: уголовный процесс, исполнение судебных решений, исполнение постановления суда в ходе досудебного расследования, теоретически законодательный анализ, практический опыт.

The article is devoted to researching of the issue concerning the execution of judgment in course of pretrial investigation. In particular, the fundamental order of judgment execution within criminal procedure is specified. In further, considering the conclusions that are made, the legislative procedure of court ruling execution that are made in course of pretrial investigation are revealed as well.

Key words: criminal process, execution of judgments, court ruling execution in course of pretrial investigation, theoretical and practical analysis, practical experience.

Актуальність теми дослідження обумовлюється тим, що на теренах нашої держави діє один Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК України 2012 року) [1]. Проте, якщо поглянути на втілення положень цього Кодексу безпосередньо в життя, то можна побачити, що його застосування в різних областях України є неоднаковим, принаймні в частині кримінальної процесуальної діяльності під час виконання ухвал слідчих суддів.

Так, звісно, проблемні питання «виконання судових рішень» були предметом дослідження багатьох вчених нашої держави у різні періоди. Зокрема тими, хто опрацював дану процедуру згідно з вимогами кримінального процесуального законодавства, наприклад: Ю. І. Азаров, К.К. Арушанян, О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, І. В. Вернидубов, С. О. Заїка, Є. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко, А. В. Молдован, В. В. Назаров, Г. М. Омельяненко, Л. Д. Удалова, В. Г. Фатхутдінов, І.О. Харченко та інші. Проте, слід звернути увагу, що в роботах цих дослідників відсутнє комплексне опрацювання порядку виконання саме ухвал суду, постановлених під час досудового розслідування.

Все це й обумовлює потребу в окремому дослідженні процедури виконання ухвал суду під час досудового розслідування, оскільки це надасть можливість, по-перше, розпочати наукові дискусії з даної тематики, по-друге, встановити причини того, чому теорія та практика виконання рішень слідчого суду різняться між собою, по-третє, запропонувати шляхи усунення такого недоліку.

Отже, розпочинаючи дане дослідження, спочатку відмітимо про те, що, згідно з розділом VIII КПК України 2012 року, по відношенню до виконання будь-якого судового рішення в рамках кримінального провадження встановлено три напрямки кримінальних процесуальних дій, а саме: 1) звернення до виконання (ст. 535 КПК України 2012 року); 2) негайне виконання (ч. 2 ст. 534 КПК України 2012 року); 3) самостійне встановлення судом порядку

виконання постановленого ним рішення (ч. 2 ст. 534 КПК України 2012 року). Тобто, ухвала слідчого судді, як вид судового рішення (ч. 2 ст. 369 КПК України 2012 року), має бути забезпечена у виконанні саме однією з таких дій.

Що ж до того, під яку саме з цих дій підпадає вже виконання ухвал суду, постановлених під час досудового розслідування, то зазначимо, при проведенні попередніх досліджень у цьому напрямку встановлено, що суб'єктом їх виконання є слідчий та прокурор [2]. У зв'язку з цим, доходимо висновку, що ухвала слідчого судді, постановлена під час досудового розслідування, має звертатися до виконання, тобто підпадати під дію положень ч. 2 ст. 535 КПК України 2012 року.

Однак, відразу звертає на себе увагу те, що загальні вимоги щодо звернення судового рішення до виконання, не відповідають спеціальним положенням КПК України 2012 року. Зокрема, мова йдеться про те, що, згідно ч. 2 ст. 535 КПК України 2012 року, будь-які рішення суду, якщо й звертаються до виконання, то виключно органам і установам, на які покладено обов'язок їх виконувати. Проте, наприклад, якщо поглянути на зміст ч. 2 ст. 166, ч. 1 ст. 236 (ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи), ч. 2 ст. 237 (огляд житла чи іншого володіння особи), ч. 1, 5 ст. 240 (слідчий експеримент в житлі чи іншому володінні особи) КПК України 2012 року, то можна побачити, що законодавець обов'язок виконання даних ухвал прямо покладає на «слідчого», «прокурора».

Тобто, на законодавчому рівні існує два варіанти звернення ухвали слідчого судді до виконання, а саме: 1) органу досудового розслідування, органу прокуратури, службові особи якого (слідчий, прокурор) й виконуватимуть їх в подальшому; 2) безпосередньо «слідчому», «прокурору».

Що ж до того, як дане питання вирішується на практиці, а саме кому звертатися до виконання ухвали, що постановлені під час досудового розслідування, то слід відмітити, якщо проаналізувати порядок звернення слід-